

ДЕПОЗИТНА ПОЛІТИКА БАНКІВ УКРАЇНИ, ОБЛІК ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Досліджено теоретичні та практичні засади депозитної політики банків України в умовах формування національної грошово-кредитної системи. Показана роль та місце депозитної політики банку в забезпеченні ефективності функціонування банківського інституту, її взаємозв'язок із стабільністю грошово-кредитного ринку в Україні

Стан вивчення проблеми. В Україні особливого значення набуває підвищення ефективності функціонування ринкової інфраструктури, що вимагає кардинальних якісних перетворень у банківській сфері, а відповідно, реалізації адекватної політики комерційними банками. Перехід від адміністративно-командних методів управління банківською системою до економічних посилює роль конкуренції та зумовлює необхідність врахування потреб клієнтів грошово-кредитного ринку, розробки і реалізації ефективної депозитної і кредитної політики. Особливої актуальності питання формування депозитної політики набувають в умовах сучасної фінансової кризи.

З метою стабілізації ситуації на депозитному ринку та нейтралізації впливу зовнішньої фінансової кризи на фінансову систему НБУ було прийнято постанову "Про додаткові заходи щодо діяльності банків", в якій відмічено, що комерційні банки можуть виконувати свої зобов'язання за всіма типами договорів із залучення коштів у будь-якій валюті лише в разі настання строку завершення зобов'язань [1]. Також згідно з постановою НБУ "Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" фонд гарантує повернути кожному вкладнику не менш ніж 150000 грн. [2].

На сьогодні міжнародна фінансова криза торкнулася й України. Часта зміна курсу долара, чутки про близькість до банкрутства окремих великих банків свихлювали багатьох українців: чимало наших співгромадян має гривневі та валютні заощадження. Основною проблемою є те, що вкладники, втративши довіру до банківських установ, почали забирати гроші з депозитних рахунків. В жовтні 2008 р. відтік коштів склав 18 млрд. грн [12, с. 54]. Це значно ускладнило подальшу депозитну та кредитну політику.

Постановка проблеми. Досвід країн з розвинутою ринковою системою підтверджує, що головною функцією комерційних банків є сприяння мобілізації заощаджень суб'єктів господарювання, спрямування їх у напрямку найефективнішого використання, опосередковано збільшуючи загальну масу інвестицій та потенціал економічного зростання. Необхідними умовами для створення ефективної банківської системи в Україні є можливість та практичне здійснення переливу фінансових коштів між суб'єктами господарювання, надання споживачам свободи вибору між різними об'єктами розміщення тимчасово вільних грошових коштів, а також надання рівних прав усім, хто утворює попит на кредитні ресурси. Розвиток банківської системи спричинив загострення конкуренції між комерційними банками за ресурси та ефективні напрямки їх розміщення. Це й призвело до поступового зниження прибутковості банківської діяльності. Тепер для успішного функціонування та розширення діяльності банківської установи недостатньо залучати кошти за нижчою ціною, а розміщувати за вищою, для цього необхідно створювати ефективну систему менеджменту банку. Для підтримки своєї конкурентоспроможності банки вимушені пропонувати своїм клієнтам нові послуги, застосовувати різноманітні фінансові інструменти [5, с. 18].

Метою дослідження є дослідження шляхів розвитку депозитної політики комерційного банку в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні концепції, присвячені проблематиці депозитної діяльності банків, ускладнюються та диференціюються разом зі зміною умов функціонування і обігу позичкового капіталу. Значні розробки у вивченні депозитів у складі ресурсної бази сучасних банківських інститутів здійснили такі зарубіжні економісти як Г. Айленбергер, Р. Еллер, П. Роуз, що аналізували проблеми формування депозитних вкладів у структурі ресурсної бази комерційного банку з двох позицій: управління банківським капіталом і управління зобов'язаннями банку. Проблемам формування ефективної депозитної політики комерційних

банків присвячені дослідження вітчизняних економістів, зокрема В. Антонюка, О. Васюренко, О. Дмитрієва, Д. Олійник, Н. Парасія-Вергуленко та ін. Віддаючи належне науковим працям вітчизняних та зарубіжних вчених з даної проблематики, варто зауважити, що існує потреба в її подальшому дослідженні. Це обумовлено недостатнім рівнем розробки окремих питань щодо оптимального співвідношення депозитних інструментів та особливості формування депозитної політики в умовах зростаючої конкуренції.

Викладення основного матеріалу дослідження. Існує пряма залежність між заощадженнями, споживанням і депозитною політикою. Кожен комерційний банк включає в механізм банківського менеджменту необхідність розробки і реалізації депозитної політики. Депозитна політика комерційного банку виступає складовою банківського менеджменту, це комплекс заходів по формуванню депозитного портфеля, а також різноманітні форми та методи щодо реалізації конкурентних позицій на ринку депозитних послуг з метою забезпечення необхідних обсягів депозитних ресурсів.

Банківська система України знаходиться на етапі сегментації ринку банківських послуг між окремими банківськими інститутами, яка, в свою чергу, забезпечується відповідною політикою комерційних банків. Існує тісний взаємозв'язок між розвитком депозитного ринку та процесами стабілізації грошової одиниці, грошово-кредитного ринку, зростанням грошових доходів населення та соціально-економічним зростанням загалом. Так, зокрема, монетарна база протягом 2003 р. зросла на 30,1 %, грошова маса – на 46,5 %. Рівень монетизації підвищився з 24,45 до 30,27 %. Він поглинув близько 62 % приросту грошової маси, ще приблизно 21 % припадає на приріст реального ВВП, решта – на зростання цін. Інфляція за 2003 р. склала 8,2 %. Інфляційне прискорення мало переважно немонетарний характер. Реальний ефективний обмінний курс девальвував більше ніж на 10 %, що позитивно вплинуло на цінову конкурентоспроможність національних виробників. Відбулись кількісні та якісні зрушення у структурі грошової маси. Зокрема, питома вага готівки у загальному її обсязі скоротилася з 34,8 % на початку 2004 р. до 33,5 % за станом на 1 серпня 2004 р. Саме ці процеси склали матеріальні передумови посилення ролі депозитного ринку в фінансовій діяльності комерцбанку і визначають необхідність розробки ефективної депозитної політики [7, с. 138].

Негативний вплив на розвиток ринку депозитів має фінансова криза, яка розпочалася у 2008 році. В умовах кризи головним "внутрішнім" джерелом ресурсів для вітчизняних фінансових установ традиційно є депозити. Причому, на відміну від локальних облігацій, через депозити банки можуть залучати не тільки гривню, але й іноземну валюту. Зростання обсягів валютних депозитів дозволить українським банкам хоч частково, але все таки компенсувати недолік іновалюти. Отже підвищений попит на депозити спричинить за собою їх подорожчання. Якщо криза на світових ринках триватиме довго, то депозитні ставки у валюті цього року підвищаться на декілька пунктів – до 12-14 % в доларах і 8-10 % в євро.

Відтак вкладні (депозитні) операції відображаються за відповідними рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого ПП Національного банку України від 17.06.04 № 280 залежно від контрагентів, виду вкладу (депозиту) та строків їх використання. Надані розміщені (депозити) первісно оцінюються і відображаються в бухгалтерському обліку за собівартістю відповідно як актив та зобов'язання і не підлягають взаємозаліку. Сума, строки та умови приймання вкладів (депозитів) визначаються між банком та вкладником на договірних засадах.

Для обліку операцій заощадженнями і строковими депозитами для всіх категорій осіб відкриваються окремі

рахунки, які називаються вкладними (депозитними) рахунками. Класифікація синтетичних рахунків строкових вкладів враховує ще одну ознаку – строк залучення депозитів. Згідно з цією ознакою строкові вклади поділяються на короткострокові (до одного року) та довгострокові (понад один рік).в аналітичному обліку для клієнтів відповідно до синтетичних рахунків відкриваються аналітичні особові рахунки окремо за кожним типом вкладу чи депозиту. В номер рахунку вносять параметри, що характеризують вид, тип вкладу, строк дії рахунка, строк закінчення угоди, тип контрагента, відсоткову ставку, дату відкриття й закриття депозиту тощо.

На дату залучення коштів на вклад (депозит) в обліку здійснюється таке бухгалтерське проведення:

Дебет рахунків (для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів):

- 1001 А "Банкноти та монети в касі банку";
- 1002 А "Банкноти та монети в касі відділень банку";
- 1101А "Банківські метали в банку";
- 1102А "Банківські метали в відділенні банку";
- 1200 А "Кореспондентський рахунок банку в НБУ";
- 2600 АП "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання";
- 2620 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб";
- 2650 АП "Кошти на вимогу небанківських

фінансових установ".

Кредит рахунків(для обліку залучених вкладів):

- 1332 П "Короткострокові вклади Національного банку України";
- 1335 П "Довгострокові вклади Національного банку України";
- 1610 П "Депозити овернайт інших банків";
- 1612 П "Короткострокові вклади інших банків";
- 1615 П "Довгострокові вклади інших банків";
- 2525 П "Вклади клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України";
- 2546 П "Вклади місцевих бюджетів";
- 2600 АП "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання";
- 2610 П "Короткострокові вклади суб'єктів господарювання";
- 2615 П "Довгострокові вклади суб'єктів господарювання";
- 2620 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб";
- 2625 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток";
- 2630 П "Короткострокові вклади фізичних осіб";
- 2635 П "Довгострокові вклади фізичних осіб";
- 2650 АП "Кошти на вимогу небанківських фінансових установ";
- 2651 П "Короткострокові вклади небанківських фінансових установ";
- 2652 П "Довгострокові вклади небанківських фінансових установ";
- 2655 АП "Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток".

Сума вкладу (депозиту) враховується на вкладному (депозитному) рахунку до часу його повернення. Повернення вкладу у визначений договором банківського вкладу строк відображається в обліку таким бухгалтерським проведенням:

Дебет рахунків для обліку залучених вкладів (депозитів) – на суму вкладу з урахуванням суми процентів у разі їх капіталізації;

Кредит рахунків для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунків клієнтів.

Якщо вкладник не вимагає повернення суми строкового вкладу після закінчення строку, установленого договором банківського вкладу, то такий вклад переноситься на рахунок з обліку вкладів на вимогу, якщо інше не встановлено договором, наприклад, для фізичної особи:

Дебет рахунка 2630 П "Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб";

Кредит рахунка 2620 АП "Кошти на вимогу фізичних осіб".

Таким чином, з іншого боку, зростання вартості ресурсів спричинить подорожчання кредитів. Майбутнім позичальникам дорожче обійдеться не тільки обслуговування кредиту в іновалюті – слід чекати і підвищення вимог до них [3, с. 22].

Варто відзначити, що дефіцит ресурсів – проблема далеко не всіх банків. Є кредитні установи, яких ці проблеми не торкаються – це банки з іноземним капіталом, що мають доступ до дешевих ресурсів материнських структур.

Важливим чинником зростання обсягів депозитного ринку в Україні є зростання грошових доходів юридичних та фізичних

осіб, що за умови відсутності фінансового ринку, як альтернативи інвестування визначає депозитні вклади як головне джерело портфеля активів. За цих умов особлива увага звертається на фінансові аспекти діяльності банку. Відповідно, ефективність управління та функціонування комерційного банку в значній мірі визначається ефективністю реалізації депозитної політики.

Депозитна політика на рівні держави – це сукупність заходів, які здійснюються центральним банком і спрямовані на регламентування правил формування депозитних вкладів у комерційних і ощадних банках, а також у небанківських грошово-кредитних установах. Необхідність такої регламентації зумовлена тим, що, по-перше, вклади самі є специфічним видом грошей (безготівкові або депозитні гроші); по-друге, на основі депозитів формуються кредитні кошти у кратному співвідношенні відповідно до величини грошового мультиплікатора. За відсутності такого державного регламентування правил формування й руху депозитних і кредитних грошей процес творення нових грошей у національній економічній системі був би безконтрольним і міг би призвести до знецінювання національної грошової одиниці [9, с. 2].

Депозитна політика комерційного банку спрямована на оптимізацію витрат по залученню коштів на депозитному ринку за умови їх ефективного використання. Такий механізм реалізації інтересів всіх суб'єктів депозитного ринку формує ціну на депозитні кошти. Безпосередній вплив на процентні витрати мають середні залишки по оплачуваних депозитах, середня процентна ставка по них, на яку впливають:

1) ринковий рівень процентної ставки по депозитах, який залежить від кон'юнктури грошового ринку;

2) структура депозитної бази, управління якою має важливе значення для регулювання прибутковості та зниження очікуваних витрат.

Відтак, зростання частки дорогих депозитних інструментів, призводить до зростання процентних витрат, з іншого боку, висока питома вага низькооплачуваних ресурсів сприяє підвищенню рентабельності, але призводить до зниження рівня ліквідності балансу банку. Для комерційного банку найбільш привабливими є строкові депозити, що є найбільш стабільною частиною залучених ресурсів. Рекомендований їх рівень у ресурсній базі – не менше 50 % [6, с. 15].

При дослідженні методів управління залученими ресурсами необхідно звернути увагу на те, що у практиці українських банків перевага надається цінновим методам, що визначає самостійність при встановленні ціни по депозитах комерційними банками. Хоча зростання конкуренції змушує комерційні банки йти на затрати для реалізації маркетингової політики і розширення спектру банківських послуг з метою залучення потенційних клієнтів. На сьогодні обсяг готівки на руках у населення є досить значним, і ті комерційні банки, які зможуть запропонувати індивідуальним вкладникам більший комплекс високоякісних послуг, отримають у своє розпорядження значні суми додаткових ресурсів. Розвиток таких послуг вимагає від банківських установ нових підходів до встановлення форм депозитних рахунків, впровадження нової техніки та технології ведення банківських операцій із застосуванням різноманітних засобів (чекових книжок, кредитних карток та ін.). Це дозволило б повніше задовольнити потреби клієнтів банку у різноманітних послугах, поліпшити якість обслуговування, підвищити зацікавленість фізичних осіб у розміщенні своїх коштів на поточних рахунках в банку і таким чином залучити нових вкладників.

Як перспективний напрям удосконалення депозитних операцій можна запропонувати розширення кола депозитних рахунків клієнтів з різноманітним режимом функціонування, що надаватиме вкладникам банку додаткові можливості по використанню своїх коштів із прийнятним рівнем доходів

У відносинах комерційних банків з різними групами клієнтів, як з фізичними особами, так і з юридичним, доцільно було б використовувати депозитні рахунки, що мають змішаний режим функціонування. З одного боку, кошти, що зберігаються на таких рахунках, можуть використовуватися для здійснення платежів, а з іншого – вони є своєрідними фінансовими інвестиціями, що приносять їх власникам певні доходи. З метою оптимізації депозитного портфеля та для забезпечення більшого

надходження коштів на строкові та ощадні депозити можна рекомендувати спрощення режиму функціонування відповідних рахунків, тобто порядку зарахування коштів на вклади, видачі готівки та перерахування з депозитних рахунків. Слід більш широко застосовувати строкові вклади з додатковими внесками, а також скоротити обмеження на здійснення розрахунків із використанням коштів, що містяться на ощадних та строкових депозитах. У перспективі чітко розмежування різних видів депозитів - до запитання, строкових, ощадних, - буде поступово зникати, що підтверджується досвідом комерційних банків розвинених країн, де все більше розширюється сфера застосування змішаних типів рахунків. Ефективним методом додаткового залучення комерційними банками коштів на депозити може стати застосування комплексного обслуговування клієнтури. Крім традиційного кредитно-розрахункового та касового обслуговування, комерційні банки надаватимуть своїм клієнтам низку додаткових послуг. Постійне розширення діапазону послуг, зниження їх вартості, покращення якості кредитно-розрахункового та касового обслуговування, надання різноманітних консультацій сприятимуть збільшенню обсягів кредитних ресурсів банку, забезпечуючи йому належний рівень прибутковості при здійсненні активних операцій [10, с. 44].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Проведене дослідження дало змогу обґрунтувати сутність та особливості депозитної політики комерційних банків в Україні. Аналіз даних проблем дозволив сформулювати наступні висновки.

Банківська система України знаходиться на етапі якісного зростання, що визначається загостренням конкуренції і посиленням вимог до діяльності банківських інститутів, що визначає необхідність розробки ефективної депозитної політики з метою залучення потенційних клієнтів. Відкриття депозитних вкладів на сьогодні є першим етапом співпраці банку і клієнта. Встановлення взаємовідносин через відкриття депозитного рахунку дозволяє зацікавити клієнта в отриманні подальших послуг комерційного банку і сформувати механізм різнопланової співпраці "клієнт-банк", який характеризується високим ступенем довіри, мінімізацією ризику та зацікавленістю сторін в ефективній діяльності кожного із суб'єктів.

Низький рівень власного капіталу українських комерційних банків посилює значення залучених через депозитні рахунки коштів при формуванні ресурсної бази банківських інститутів, та визначає необхідність реалізації ефективної депозитної політики в системі банківського менеджменту. Облік депозитних операцій здійснюється кожним банком у відповідності до власного плану рахунків. Депозитна політика повинна бути взаємопов'язаною із кредитною політикою і

забезпечувати реалізацію останньої. Саме такий підхід на сьогодні може забезпечувати ліквідність, фінансову стійкість і одночасно прибутковість комерційного банку.

В умовах світової фінансової кризи зростання конкуренції на депозитному ринку за умови одночасного зниження відсоткової ставки визначає необхідність для банківських інститутів запровадження якісно нових депозитних інструментів, використання яких забезпечує клієнтам банку можливість їх реалізації як фінансових активів при здійсненні кредитних операцій. У подальшому це стане передумовою для використання депозитних інструментів на фондовому ринку.

Список використаної літератури:

1. Постанова НБУ "Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" № 639 від 31.10.2008 р. 2. *Антонюк В.В.* Фінансова криза може коштувати Україні 50 млрд. дол / В.В. Антонюк Економічна правда. 29 жовтня 2008 р. 3. *Васюренко О.В.* Депозити как основной источник привлечения средств коммерческими банками / О.В. Васюренко // Фінанси України. – 2006. – № 11 – С. 88-92. 4. *Дмитрієва Е.А.* Депозитные операции в системе услуг коммерческого банка: проблемы их эффективности / Е.А. Дмитриева // Банківська справа. – 2005. – № 2. – С. 18-23. 5. *Дмитрієва О.А.* Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку / О.А. Дмитрієва // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 15-17. 6. *Дмитрієва О.А.* Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку / О.А. Дмитрієва // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 138-145. 7. *Мельникова І.* Маркетингові аспекти формування депозитної бази комерційного банку / І. Мельникова // Банківська справа. – 2006. – № 3. – С. 40-41. 8. *Неівестна О.В.* Операції комерційних банків по залученню коштів: сучасні технології та світові тенденції розвитку / О.В. Неівестна // Фондовий ринок від 10.08.2007. – № 31. – С. 2-5. 10. *Олійник Д.Л.* Ресурсна база українських комерційних банків як джерело ліквідності / Д.Л. Олійник // Банківська справа. – 2000. – № 2. – С. 42-44. 10. *Парасій-Вергуленко І.М.* Аналіз банківської діяльності: [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / І.М. Парасій-Вергуленко. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.

ЧЕРЕВИК Надія Володимирівна – старший викладач кафедри "Облік та аудит" Кременчуцького Державного Політехнічного Університету ім. М. Остроградського

ГУРІНА Людмила Миколаївна – студентка Кременчуцького Державного Політехнічного Університету ім. М. Остроградського

Наукові інтереси:

– дослідження економічних процесів у банківській сфері, з метою їх удосконалення